OSVRTI, PRIKAZI, RECENZIJE

Vesna Petrović
Republičko udruženje Srbije za pomoć osobama sa autizmom
Beograd

PREDLOZI ZA UNAPREĐENJE OBRAZOVANJA OSOBA SA AUTIZMOM U OKVIRU ŠKOLSKOG SISTEMA SRBIJE

Trenutno stanje u obrazovanju osoba sa autizmom u okviru školskog sistema Srbije

Prva specijalizovana obrazovna institucija za autizam u Srbiji osnovana je 1978. godine i to kao odelenje za osnovno obrazovanje dece sa autizmom u okviru OŠ "Anton Skala" u Beogradu. Dugogodišnje zalaganje Republičkog udruženja Srbije za pomoć osobama sa autizmom za širim uključivanje dece sa autizmom u obrazovni sistem rezultirali su otvaranjem dva odelenja za osnovno obrazovanje u OŠ "Dušan Dugalić", još jednim odelenjem u OŠ "Anton skala", odelenjem u Pančevu, u Kovačici u okviru redovne osnovne škole. Otvaranje Radionice za specijalnu profesionalnu obuku osoba sa autizmom u okviru OŠ "Anton Skala" ima poseban značaj jer je prvi put u Srbiji omogućeno osobama sa autizmom da se obrazuju po novom modelu u skladu sa njihovim razvojnim potrebama i posle završetka osnovnog obrazovanja.

Pravo na obrazovanje

Republičko udruženje Srbije za pomoć osobama sa autizmom (u daljem tekstu Udruženje) se zalaže da obrazovanje u školskom sistemu Srbije bude dostupno i obavezno za svu decu sa autizmom u skladu sa trećim članom Povelje o pravima osoba sa autizmom koji garantuje – pravo osoba sa autizmom na dostupno i adekvatno obrazovanje.

Metode u obrazovanju osoba sa autizmom

Istraživanja vezana za efikasno obrazovanje konstantno ukazuju da deca sa autizmom najbolje napreduju u okruženju koje je dobro struk-

turirano, koje nudi odgovarajuće individualizovane programe i ima ciljeve koji su podjednako jasni i nastavnicima i deci, a koji mogu biti modifikovani u zavisnosti od detetovih potreba i sposobnosti (Rutter, 1983). Razvoj efikasnih programa isto tako zahteva detaljne individualne procene i visoko specijalizovane tehnike učenja i prilagođavanje uslova za nastavu potrebama dece sa autizmom Mnoga deca sa autizmom, čak i ona sa vrlo ozbiljnim poremećajima u ponašanju, pokazuju rapidna poboljšanja kada su smeštena u specijalne škole za autizam (Howlin).

Zbog heterogenosti dece sa autizmom, bilo bi iznenađujuće kada bi bilo koji pristup ili sistem bio univerzalno efikasan i dobar. U dugoročnom planiranju obrazovnih programa treba se koncentrisati na one oblasti u kojima će, na osnovu procene, osoba sa autizmom biti uspešna, jer insistiranje na oblastima koja su teže savladiva stvara frustracije i izaziva nepoželjna ponašanja. Adekvatno obrazovanje i razvijanje veština u socijalnoj komunikaciji a u cilju boljeg prihvatanja od strane društva, od presudne je važnosti za osobe sa autizmom.

TEACCH metoda (Treatment and Education of Autistic and Communication Handicapped Children, The University of North Carolina), koja se uspešno primenjuje u mnogim zemljama, ilustruje kako visoko strukturirani programi podučavanja mogu da imaju vrlo pozitivan uticaj kako na ponašanje tako i sposobnosti učenika sa autizmom. Ova metoda je prevashodno primenjiva za decu sa autizmom koja imaju niži nivo funkcionisanja u okviru škola ili odelenja za autizam.

Dijagnostika

Autizam se dijagnostikuje na osnovu posmatranja. Dijagnostiičke kriterijume je propisala Svetska zdravstvena organizacija. Autizam se javlja u različitim modalitema sa velikim oscilacijama u intelektualnom razvoju. Da bi se otklonile nedoumice šta sve spada u autizam, na kongresu o autizmu u Barceloni koji je organizovao Autism Europe od strane stručnjaka prihvaćen je termin autustični spektar. Kada se govori o osobama sa autizmom, odnosno sa poremećajem u autističnom spektru, bez obzira na stepen inteligencije, uvek su prisutni poremećaji u komunikaciji, socijalizaciji i imaginaciji i krutost u ponašanju.

U našoj zemlji u dijagnostikovanju osoba mentalnim razvojnim poremećajima najčešće primenjuju metode kojima se meri stepen inteligencije. Problemi karakteristični za autistični poremećaj, najčešće onemogućavaju ove osobe da adekvatno urade testove za inteligenciju, tako da rezultati ne odgovaraju njihovim stepenu inteligencije. Otuda se deca sa autizmom najčešće dijagnostikuju kao retardirana ili višestruko ometena u razvoju.

Pravo na pravednu i adekvatnu dijagnozu je od temeljnog značenja za osobe sa autizmom i od njegove realizacije zavisi ostvarenje svih

drugih prava ove grupacije. U našim uslovima deca sa autizmom nižeg stepena funkcionisanja ili nisu uključena u obrazovni sistem ili su uključena u odeljenja sa decom sa retardacijom.

Obrazovanje dece sa autizmom predškolskog uzrasta

Važan preduslov za uspešnu integraciju osoba sa autizmom u društvo je da im se u ranom uzrastu ponude sve mogućnosti da unaprede svoje socijalne, saznajne i govorne sposobnosti. Svakako da su predškolske ustanove mesta u kojima sprovođenjem specijalizovanih individualnih programa treba da započne obrazovanje dece sa autizmom. Uključivanje u predškolske ustanove treba da bude dostupno svoj deci sa autizmom u zavisnosti od stručne procene u specijalizovane grupe za autizam ili u redovne grupe.

Odeljenja za autizam

Započeti proces otvaranja odeljenja za autizam pri školama za decu sa problemima u razvoju (problemima u učenju, posebnim potrebama, hendikepom) je plod dugogodišnjeg nastojanja našeg Udruženja da deca sa autizmom nađu svoje mesto u okviru školskog sistema Srbije. Postojeća mreža ovih škola u Srbiji, sa svom neophodnom infrastrukturom, je dobra osnova za otvaranje specijalizovanih odeljenja za autizam sa ciljem da adekvatno obrazovanje bude dostupno što većem broju dece sa autizmom sa nižim nivoima funkcionisanja. Ukoliko u nekom mestu ne postoji škola za decu sa problemima u učenju odeljenje se može formirati i pri redovnoj osnovnoj školi (Kovačica). Propisan zakonski normativ za ova odeljenja je: jedan nastavnik i jedna medicinska sestra na šest učenika. Od velikog je značaja za ovu decu, kojoj je najčešće potreban stalni nadzor i za njihove porodice da budu uključena u produženi boravak.

Potrebno je da svi zaposleni u školama za decu sa problemima u razvoju organizovanjem seminara steknu osnovna znanja o autizmu i da budu upoznati sa značajem obrazovanja za ovu vrstu poremećaja u razvoju.Na taj način bi se pomoglo deci i nastavnicima uz odeljenja za autizam da budu bolje prihvaćeni od kolektiva škole.

Da bi se lakše formirale grupe u skladu sa razvojnim potrebama ove dece, optimalno bi bilo da se odeljenja formiraju na predškolskom nivou. Po završetku osnovnog obrazovanja, u cilju sticanja primerenih radnih veština i pripreme za što samostalniji život, obrazovanje osoba sa autizmom bi trebalo da se odvija po modelu Radionice za specijalnu profesionalnu obuku.

Obrazovanje visoko funkcionalnih osoba sa autizmom

Za većinu visoko funkcionalne dece sa autizmom (Asperger sindrom), šanse za potpun i nezavisan život zavisiće od toga da li će biti u

mogućnosti da dobiju akademske kvalifikacije u školi, što će im, zauzvrat, omogućiti da napreduju ka daljem obrazovanju i zaposlenju. Sa nekim izuzecima, jedini način na koji se to može postići je pohađanje redovne škole.

Istraživanja ukazuju da su deca sa blažim ili manje vidljivim oštećenjima radije prihvaćena od strane vršnjaka (Howlin, 1994.), tako da deca kod koje poremećaji koji karakterišu autizam su manje uočljivi mogu biti lakše asimilovana. Postoji takođe i određen broj studija koje ukazuju da je uticaj vršnjaka imao vrlo blagotvoran uticaj na igru i socijalne interakcije manje dece sa autizmom (Lord, 1984; Quill, 1995.).

U našoj sredini osobe sa visoko funkcionalnim autizmom najčešće nisu dijagnostikovane, iako čine više od sedamdeset procenata osoba sa promenama u autističnom spektru. Osobe sa ovim sindromom su verovatno uključene u redovan obrazovni sistem, ili su iz njega isključene zbog neprimerenog ponašanja. Nedostatak socijalnog razumevanja dovodi do toga da oni budu veoma ranjivi prema podsmevanju ili verbalno i fizički maltretirani od njihovih socijalno mnogo savesnijih vršnjaka. Zbog oštećenja u komunikaciji, što je centralno i fundamentalno obeležje autizma, nastavnici i druga deca ih smatraju emocionalno poremećenim, nepristojnim, ne-saradljivim, neobičnim, ekscentričnim, čak glupavim. Razlog tome je što se njihovo ponašanje ne sagledava kao manifestacija autističnog poremećaja.

Osobe sa visoko funkcionalnim autizmom mogu biti natprosečne inteligencije i veoma uspešne u određenim oblastima (matematika, muzika, informatika...). Ipak, zbog nesposobnosti da razumeju tuđe emocije i iskažu svoje, i nemogućnosti da shvate složena pravila koja postoje u međuljudskim odnosima, oni ne uspevaju da ostvare prijateljstva i integrišu se u društvo. Nesumnjivo je da treba preduzeti korake da se ovakve osobe prepoznaju i dijagnostikuju u skladu sa opšte prihvaćenim standardima. To je preduslov da im se pomogne da se, uz primenu u svetu prihvaćenih metoda, lakše socijalizuju, završe redovne škole, da se stvori mogućnost da rade i da u najvećoj mogućoj meri samostalno žive

Predlozi za nove vidove obrazovanja osoba sa autizmom

Smatramo da treba proširiti spektar mogućnosti za obrazovanje osoba sa autizmom i da ono treba da bude dostupno u različitim vidovima svim osobama sa autizmom, bez obzira na uzrast i nivo funkcionisanja.

Iskustva iz zemalja sa razvijenim sistemom zaštite osoba sa autizmom nam ukazuju da je nužno omogućiti aktivno učešće nacionalnom i lokalnim udruženjima za autizam u rešavanju svih pitanja vezanih za autizam. Ovakav pristup je u interesu kako osoba sa autizmom i njihovih

porodica, tako i šire zajednice, jer su roditelji osoba sa autizmom životno zainteresovani da svojim angažovanjem u okviru Udruženja omoguće kvalitetnijim život svojoj deci. Od velikog značaja je spremnost Udruženja da putem osnivanja fondacija, donacija i ličnim sredstvima omoguće osnivanje i kvalitetan rad institucija za autizam.

Novi vid obrazovanja osoba sa autizmom bi bio osnivanje malih škola i predškolskih ustanova u čijem bi osnivanju, finansiranju i rukovođenju učestvovalo naše Udruženje. Očekujemo da ćemo u budućim kontaktima sa vašim Ministarstvom stvoriti mogućnosti za realizaciju ove ideje.

Poteškoće u unapređenje obrazovanja osoba sa autizmom

Aktuelni program za osnovno obrazovanje dece sa autizmom je neadekvatan i prevaziđen. Kako ne postoje ni usklađena strategija u pristupu obrazovanju osoba sa autizmom ni stručnjaci koji u dovoljnoj meri poznaju specijalizovane tehnike obrazovanja osoba sa autizmom da bi svoja znanja mogli da prenesu nastavnicima, proces otvaranja novih odeljenja je znatno otežan.

Nerazumevanje autističnog poremećaja, neravnomeran razvojni profil dece sa autizmom kao i zahtev na individualnom pristupu koji iziskuje veliko angažovanje nastavnika su verovatno razlozi za zalaganje nekih članova kolektiva u školama za decu sa problemima u učenju da deci sa autizmom uskrati pravo na obrazovanje.

Aktivnosti Republičkog udruženja Srbije za pomoć osobama sa autizmom na unapređenju obrazovanja osoba sa autizmom

Da bi doprineli rešavanju ovih i drugih problema, naše Udruženje je oformilo Stručni tim, koji je, pored ostalog, organizovao i učestvovao na nizu predavanja, seminara i kongresa vezanih za autizam u Beogradu i u unutrašnjosti. Na konkurs vašeg Ministarstva prijavljen je program "Primena vizuelnih uputstava u strukturnoj situaciji učenja kod dece, adolescenata i odraslih sa autističnim spektrom", čiji autori su Nataša Milojević i Snežana Babović Dimitrijević, članovi Stručnog tima Udruženja. Ovaj program koji čeka akreditaciju trebalo bi da bude prvi korak u usklađivanju obrazovanja osoba sa autizmom u našoj zemlji sa aktuelnim metodama koje se uspešno sprovode u svetu.

Predlozi za saradnju sa National Autistic Society

U organizaciji Udruženja održan je 1997. godine dvodnevni seminar koji su održale Rita Jordan i Glanys Jones, ugledni stručnjaci za autizam sa Birmingham Univerziteta iz Engleske. Novine u pristupu autizmu, kao i drugačije sagledavanje i razumevanje problema vezanih za različita pitanja iz ove oblasti koje su navedeni predavači prezentovale,

doprineli su pozitivnom odjeku i kvalitativnom zaokretu u autizmu kod nas i pored tada nepovoljnih okolnosti. Smatramo da bi bilo veoma korisno da se ostvareni kontakti sa Birmigham Univerzitetom obnove i produbе i da u saradnji sa National Autistic Society (iz Engleske) kao i TEACCH organizacijom, treba organizovati kurseve za obuku nastavnika koji rade sa osobama sa autizmom.

Zaključak

Aktuelni zakoni u našoj zemlji ne bave se dovoljno autizmom kao zasebnom kategorijom, pa samim tim i ne postoji jasno definisan sistem obrazovanja osoba sa autizmom. Sa obzirom, da deo pedagoga koji se bavi osobama sa problemima u učenju ima negativan odnos prema autizmu, a zakoni iz ove oblasti nisu dovoljno jasni, uvek kada to od njih zavisi, oni ih tumače suprotno interesima osoba sa autizmom.

Osobe sa autizmom su veoma ranjiva grupacija i najčešće nisu osposobljeni da se samostalno bore za bolji kvalitet života i ostvarenje svih prava koje imaju po međunarodno priznatim konvencijama iz ove oblasti, pa smatramo, da do uspostavljanja sistemskih rešenja, koja će biti usklađena sa evropskim standardima, trebaju da budu posebno zaštićeni od strane države.

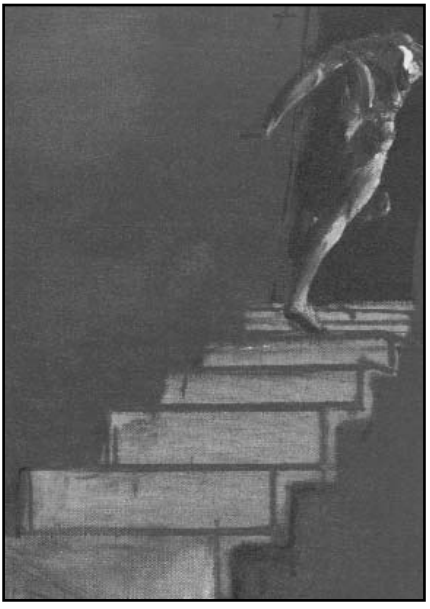

Vladimir Veličković – *Izlaz*, 1992.